SVENSK NUMISMATISK TIDSKRIFT

NOVEMBER 7 • 2008

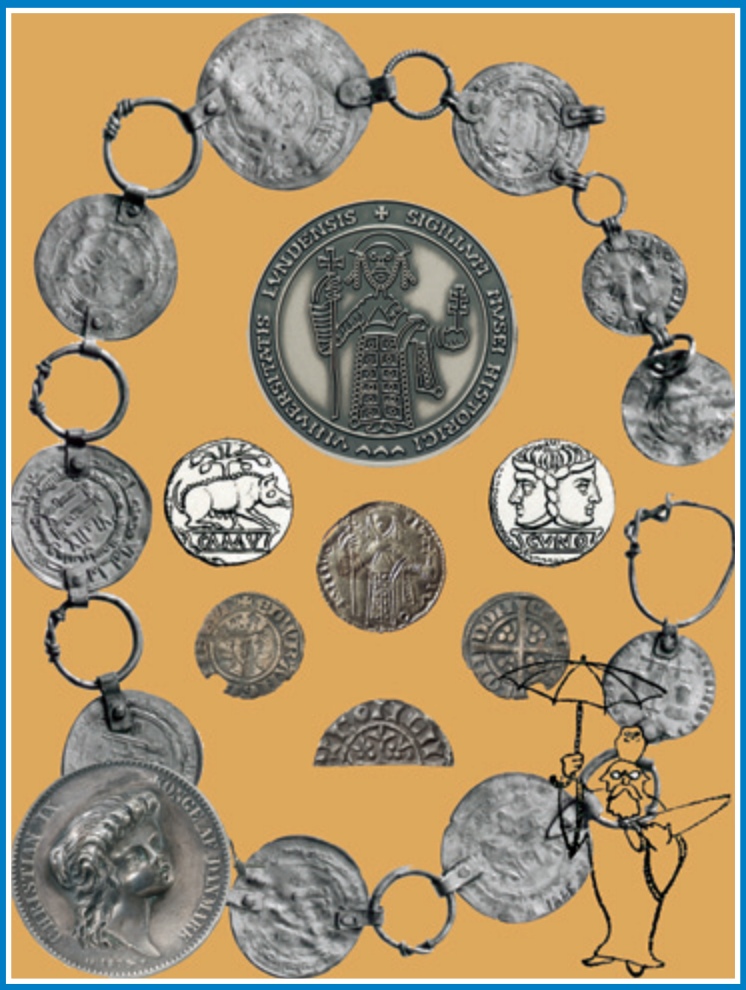

Merlins spådomar, halvpenny-myntet och Cunobelinus' mynt
Geniet och förbrytaren Martin Ekenbergs reklammedaljer
Så hostade Kolingen om kovan
Myntsmycken

Pris 20 kr

SVENSK NUMISMATISK TIDSKRIFT

presenteras även på Svenska Numismatiska Föreningens och Kungl. Myntkabinettets hemsidor: www.numismatik.se respektive www.myntkabinettet.se.

Den tryckta tidskriften kommer ut första veckan i februari – maj, september – december. På hemsidorna kan man sedan ta del av SNT i lågupplöst pdf-format.

1/12 sida 47x50 mm: 250 kr	1/8 sida 72x50 mm: 350 kr	1/6 sida 47x105 mm: 400 kr	1/4 sida 72x105 mm: 600 kr	1/2 sida 151x105 mm: 1.200 kr	Helsida 151 x 214 mm: 2.000 kr 2:a och 3:e omslagssidan: 2.500 kr 4:e omslagssidan: 5.000 kr

Annonser på årsbasis får 20% rabatt.

Kontakta föreningens kansli,
e-post: annons@numismatik.se

Annonsstopp senast den 1:a i månaden före utgivning.

Enskilda SNF-medlemmar erbjuds gratis annons med högst tre rader att köpa, sälja eller byta samlarobjekt.

Annonser som inte är förenliga med SNF:s, FIDEM:s och AINP:s etik avböjs.

Innehåll SNT 7 • 2008 — Sid.

Artiklar och notiser

Historia Regum Britanniae. Merlins spådomar, halvpenny-myntet och Cunobelinus' mynt 156
Nyförvärv till SNF:s medaljsamling 159
Reklammedaljer av våtkolad torv. Geniet och förbrytaren Martin Ekenberg 160
Återanvändning av mynt som öglor under vikingatiden. Ett exempel ur skatten från Johannishus 1865 162
Danskt myntsmycke 163
Kolingen hostar om kovan 164
Prisrekord för ett svenskt mynt – femkopeken 1778 166
Wismar Drittelthaler 1671 – myntet som aldrig präglades! 168
Jubileumsmedalj från Lunds universitets historiska museum 169
Numismatik i reklamens tjänst 170

Stående rubriker

Boktips 161, 167
Personalia. Forskartjänst inrättad vid KMK. 167
Nytt om böcker – recensioner 171
Personalia. Stig Rosenlund 1919-2008. 172
Föreningar. 172
Pressklipp 172

Omslag

Vikingatida halsband tillverkat av mynt funnet i Johannishus i Blekinge 1865; brosch gjort av en dansk tvåkrona från 1875; jubileumsmedalj 2005 från Lunds universitets historiska museum samt dess förlaga, ett mynt präglat för Sven Estridsen (1047-1074) i Lund; Cunobelinus' mynt från tiden 20-43 e.Kr. med Janusansiktet; halvpenny-mynt utgivna av Henrik I (1100-1135) respektive Edvard I (1272-1307) av England. Längst ner till höger ses trollkarlen Merlin med paraply i handen och ugglan Arkimedes på huvudet. Om allt detta kan man läsa i månadens nummer av Svensk Numismatisk Tidskrift. Fotomontage: MGL.

SVENSK NUMISMATISK TIDSKRIFT

ges ut av

SVENSKA NUMISMATISKA FÖRENINGEN

i samarbete med

KUNGL. MYNTKABINETTET

Föreningen:
Banérgatan 17 nb
115 22 Stockholm
Tel. 08-667 55 98
onsdag – torsdag
kl. 10.00 – 13.00
Fax 08-667 07 71
E-post: info@numismatik.se

Postgiro 15 00 07-3
Bankgiro 219-0502
Svenska Handelsbanken

Redaktionen:
Kungl. Myntkabinettet
Box 5428
114 84 Stockholm
Tel. 08-5195 5300
Fax 08-411 22 14
E-post: mgl@myntkabinettet.se

Chefredaktör och ansvarig utgivare:
Monica Golabiewski Lannby

Prenumerationer:
Pris 200 kr/år (8 nr)
Medlemmar erhåller tidningen automatiskt

SNT trycks med bidrag från Gunnar Ekströms stiftelse samt Sven Svenssons stiftelse. För insänt, ej beställt, material ansvaras ej. SNT:s texter och bilder lagras elektroniskt och publiceras i pdf-format på SNF:s och KMK:s hemsidor. Den som sänder material till SNT anses medge elektronisk lagring/publicering.

Tryck:
Alfa Print, Sundbyberg

ISSN 0283-071X

Föreningens aktiviteter

Hösten 2008

HÖSTEN 2008

NOVEMBER

22 **Myntets Dag – myntmässa med SNF-auktion**
Plats Kungl. Myntkabinettet
10-15 Myntmässa med ett tiotal mynthandlare.
12-15 Visning av auktionsobjekten till SNF:s auktion i Lovisa Ulrikas bibliotek.
13-13.45 Nanouschka Myrberg presenterar sin doktorsavhandling: *Ett eget värde. Den gotländska myntningen ca 1140-1220*. Lokal: Hörsalen.
16.00 SNF:s auktion börjar.
19.30 Middag på Myntkrogen. Förrätt: rökt laxrullad fylld med örtcrème; huvudrätt: kalvfilé, zuccinigratäng, basilikasås och potatiskaka; dessert: krogens lilla desserttallrik (crème brûlée, vit chokladmousse med hallonsås, mangosorbet); dryck: ett glas vin samt kaffe.
Bindande anmälan till middagen görs genom att sätta in 295 kr på SNF:s pg 15 00 07-3 senast den 15 november 2008. Observera att anmälan till middagen endast kan göras på detta sätt!

Nanouschka Myrberg 22/11

26 **Föredrag av Torbjörn Sundquist**
Plats Banérgatan 17
18.00 Torbjörn Sundquist talar om *Myntningen av plåtmynt i Wismar.*

Torbjörn Sundquist 26/11

DECEMBER

17 **Julfest**
Plats Banérgatan 17
18.00 Föreningens årliga julfest.

VÄLKOMNA!

Kungl. Myntkabinettets verksamhet

Så här mot slutet av året är det på sin plats att påminna om att KMK har flera bokprojekt på gång – något kanske blir klart lagom till jul. *Noga utvalt* är en bok där fyra samlare presenterar spännande och ovanliga böcker, skrifter och manuskript ur egna samlingar. Boken utkommer november/december. Andra aktuella utgåvor är vikingadelen av *Den svenska mynthistorien* med professor Brita Malmer som författare. Denna mycket vackra bok utkommer före sommaren 2009. Samma sak gäller en större bok om Linné-medaljer, vars författare är Eva Wiséhn. Vi går också in i slutfasen av arbetet med en större katalog över polletter från Stockholm. Ytterligare skrifter planeras. Det blir mycket läsning i framtiden!

Svenska Numismatiska Föreningen
Adress: Banérgatan 17 n.b. Buss 4, 44; T-bana Karlaplan.
Kansli: besökstid 10.30-13.00 onsdag – torsdag.
Stängt: midsommar – 1 september; jul- och nyårshelgerna.
www.numismatik.se

Kungl. Myntkabinettet
Adress: Slottsbacken 6. Buss 2, 43, 55, 59, 76; T-bana Gamla stan.
Utställningar: måndag – söndag kl. 10.00-16.00.
Numismatiska boksamlingen: torsdagar kl. 13.00-16.00.
www.myntkabinettet.se

Tumba Bruksmuseum
Adress: Sven Palmes väg 2, Tumba. Pendeltåg; buss 725.
Utställningar: sept. – maj, lörd.–sönd., juni – aug. tisd.–sönd., kl. 11.00-16.00.
www.tumbabruksmuseum.se

Historia Regum Britanniae

Merlins spådomar, halvpenny-myntet och Cunobelinus' mynt

Av Daniel Prytz

I 1100-talets England skrev den walesiske munken *Geoffrey av Monmouth* historia som tog avstamp i gränslandet mellan myt och verkliga händelser. Likt fantasieggande besvärjelser frammanade han namn som Cymbeline, Lear, Merlin och Arthur ur legendens och den ”sägenomspunna historiens” värld för att ge dem en konkret historisk bakgrund. Hans verk *Historia Regum Britanniae* (De brittiska kungarnas historia) – skriven någon gång mellan åren 1129-1151 – fick stort inflytande under de närmast påföljande århundradena och var den huvudsakliga historiska "källan" till både Thomas Mallorys *Le Morte d'Arthur* och William Shakespeares tragedier *Cymbeline* och *King Lear*.

Ur numismatiskt hänseende är verket intressant, då mynt kom att spela en inspirerad och viktig roll i Geoffreys strävan att söka knyta samman myt och historia, legend och verklighet.

1. Bokomslaget till *Svärdet i stenen* av T. H. White. Stockholm 1964. Konstnär: Svenolov Ehrén (1927-2004).

Anglo-normandisk historia och "1100-talets renässans"

Som en direkt följd av den normandiska erövringen av England 1066 upplevde historieämnet i landet generellt en renässans. Både normandiska och anglosaxiska historiker (läs: munkar) sysselsattes nu med att skriva det normandiska folkets historia. I verk som *Historia novorum in Anglia* (1115), *Historia Anglorum* (1129-1154) och *Gesta Regum Anglorum* (1125) placerades normanderna i ett fortlöpande kronologiskt sammanhang kopplat till de brittiska öarna, helt i linje med den nya kungadynastins strävan att legitimera greppet om den engelska tronen.[1]

Brittisk historia – från Brutus till Arthur

Sannolikt med anledning av sin walesiska bakgrund skiljer sig Geoffrey emellertid från sina anglosaxiska och normandiska "generationskamrater". Med syfte att fylla det tomrum som fanns avseende en, i huvudsak brittisk, i betydelsen keltisk, historieskrivning väljer han att i *Historia Regum Britanniae* uteslutande skildra tiden före de anglosaxiska och normandiska erövringarna.[2]

För att finna de brittiska kungarnas ursprung söker sig Geoffrey ända tillbaka till antiken – som dynastisk grundare ser han trojanen Brutus, sonson till Vergilius' Aeneas, både bildligt och bokstavligt.[3] Efter Trojas fall förvillar sig Brutus småningom till de brittiska öarna och skapar där ett kungarike som får namn efter honom själv.

Från Brutus – via kungar som Lear och Cunobelinus (Cymbeline) – till Arthur och hans direkta efterföljare, utläser Geoffrey ett förutbestämt mönster av uppgång och fall. I Geoffreys historieskrivning uppvägs dock kungarnas öde på ett innovativt och komplext sätt av deras vilja och möjlighet att påverka historiens gång. Han ger individuella, och i allra högsta grad mänskliga, lidelser en framträdande och betydelsefull roll i en historia till brädden fylld av romantik och fantasi.

Främst fokuserar Geoffrey på Arthur och lägger därmed grund till popularitetet som denne heroiske kung kom att åtnjuta, inte minst bland normanderna, under påföljande århundraden. Stoffet till sin Arthur-historik fann Geoffrey i de s.k. triaderna –

2. Henrik I (1100-1135) av England.
Halvpenny. Vikt 0,50 g. Skala 1,5:1.
KMK 101 753.
Foto: Gabriel Hildebrand.

3. Edvard I (1272-1307) av England.
Halvpenny, London.
Vikt 0,52 g. Skala 1,5:1.
KMK 29 087.
Foto: Gabriel Hildebrand.

4-5. T.h. och nedan: Cunobelinus' (20-43 e.Kr.) mynt med Janusansiktet. Diam. 13 mm. Skala 1,5:1. Vikt ca 2,6 g. Repro ur Arsdell 1989 respektive Evans 1864.

fragmentariska äldre walesiska / keltiska dikter från 500-700-talen som behandlar det brittiska folkets guldålder och zenit. De mytiska proportioner som de keltiska hjältarna antar i dessa, ursprungligen muntliga, dikter gjorde uppenbart starkt intryck på Geoffrey.[4]

Trollkarlen Merlin.
Illustration av T. H. White.
Repro ur *The Sword in the Stone*. 1938.

Merlins spådomar och halvpenny-myntet

Likt Arthur figurerar även den trollkunnige skalden Merlin i triaderna, där han bl.a. går under namnen Myrddin och Taliesin. Men det är först i Geoffreys verk som trollkarlen får den roll vi i dag förknippar honom med – Arthurs mystiske rådgivare som i historiens avgörande ögonblick träder fram för att sätta kurs, bland annat vid Arthurs tillblivelse och uppväxt.[5]

I triaderna är Merlins roll främst spåmannens / profetens och som sådan får han även betydelse i *Historia Regum Britanniae*. Halvvägs genom verket "stannar" Geoffrey för ett kapitel som ger möjlighet till både framåtblickande och reflektion, *Profetia Merlini* (Merlins spådomar).

Genom spådomarna som här radas upp kopplar Geoffrey triadernas hjältar till sin egen samtid på ett mycket snillrikt sätt. Bland annat spår Merlin att Wales inte kommer att stå under engelsk överhöghet förrän halvpenny-mynten präglas runda.

Det engelska penny-myntet kunde under 1100-talet delas i halvpenny-mynt genom en verklig delning av myntet längs med korset avbildat på frånsidan. I värdemyntets tidevarv, då myntens valör skulle motsvara värdet av deras metallvikt, uppstod emellertid tvetydigheter vad gäller den ofta ojämna delningen av mynten.

Halvpenny-mynten fick sällan sinsemellan samma reella värde. Detta problem adresserades under Geoffreys egen samtid, då kung Henrik I år 1108 proklamerade att runda specifika halvpenny-mynt skulle präglas. Detta skedde först med början 1279, under Edvard I:s tid, långt efter Geoffreys död.[6] Antingen hade Geoffrey inte förlorat hoppet om att beslutet verkligen skulle realiseras eller så spekulerade han på ett initierat sätt. Hur som helst ger detta spådomen specifikt, och *Historia Regum Britanniae* i allmänhet, en "air" av lika delar verklighet och sällsamhet: på 400-talet e.Kr spår Merlin om en faktisk realitet (problemen vid delningen av mynten) i Geoffreys egen samtid och som åtgärdas först i författarens framtid. Sådana inspirerade tillgrepp bidrog troligtvis till läsarnas fascination för Geoffreys verk både under 1100-talet och senare.[7]

Spådomarna blir symptomatiska för Merlins symboliska funktion i *Historia Regum Britanniae*; han *är* Historia, eller åtminstone, enligt den amerikanske historikern Robert W. Hanning, symboliserar han historikern själv som verkande i samtiden blickar bakåt med syfte att förbereda sig själv och läsaren för framtiden. Denna symboliska funktion blir extra tydlig genom Merlins betydelse vid avgörande skeden i boken, en betydelse som givetvis delas av historikern i form av skapare av det historiska verket.

Geoffreys fantasifulla sätt att förankra historieskrivningen genom konkreta föremål och på samma gång "bevisa" trollkarlen Merlins övernaturliga förmåga till spådomar, finns det en initierad modern parallell till i T. H. Whites mästerverk *The Once and Future King* (1958; i svensk översättning: *Svärdet i stenen*, 1964, 1985). Med en underbart komisk pastisch beskriver White hur trollkarlen till skillnad från oss andra lever baklänges genom historien och tiden: hans förmåga till riktiga spådomar om framtiden beror bland annat på ett flitigt användande av en modern utgåva av *Encyclopedia Britannica* (det främsta brittiska uppslagsverket)!

⇨

Cunobelinus mynt och kung Lears gravkammare

I ytterligare ett fall har Geoffrey sannolikt låtit sig inspireras av mynt med syfte att skapa känslan av legitimitet i *Historia Regum Britanniae*. Cunobelinus (Cymbeline) och Lear är kungar som båda legat till grund för Shakespeare-dramer. Skillnaden dessa kungar emellan är dock att Lear (troligtvis) är en mytisk kung medan Cunobelinus i högsta grad är en historisk verklig sådan.

Cunobelinus var en keltisk härskare under första århundradet e.Kr. som med Rom som förebild skapade ett tidigt brittiskt kungarike. Det romerska inflytandet tog sig uttryck bland annat i myntningen: det kraftfulla symbolspråk som utvecklats under kejsar Augustus tid och som användes i den romerska myntningen under flera århundraden framöver lånades av Cunobelinus och andra samtida keltiska härskare. Genom att bruka romerska symboler i den egna myntningen, men med det egna namnet och porträttet på åtsidan, lånade man en del av den glans och ryktbarhet som Rom åtnjöt.

En av dessa symboler som användes på Cunobelinus mynt – det tvådelade Janusansiktet – kan ha legat till grund för Geoffreys färgstarka beskrivning av den mytiske kung Lears begravningsplats.

Det finns flera olika teorier om Lears bakgrund: några ser honom som en variant av den keltiske havsguden Llyr, Geoffrey ser honom som son och arvtagare till den legendariske brittiske kungen Bladud (500-talet f.Kr.). Tragedin om den självsligt förblindade kungen som tar gravt miste om sina tre döttrars respektive lojalitet och som dör av sorg efter att den enda riktigt trofasta av döttrarna, den tidigare förkastade Cordelia, har dött, har Shakespeare till stora delar hämtat från Geoffrey. Enligt Geoffrey överlever dock Cordelia sin far och låter begrava honom i en underjordisk krypta invid floden Soar, vilket ska ha varit platsen för ett tempel helgat till den romerske guden Janus. Janussymboliken får representera Lears två sidor: den förledda trångsyntheten och den slutgiltiga klarsyntheten.

Janus-motivet på Cunobelinusmynten blir på detta sätt inte bara ett lån från Rom utan också från föregångaren Lear. De kan ses som ytterligare ett exempel på de konkreta föremål som Geoffrey använder sig av för att ”bevisa” händelserna i *Historia Regum Britanniae* – att påvisa en mytisk kungs faktiska existens.

Brygga mellan dikt och verklighet

Redan i slutet av Geoffreys eget århundrade kritiserades han för sin fantasifulla ”frisering” av källmaterial. Bland annat menade man att Geoffrey genom att fabulera kring de gamla triaderna – *”disguised under the honourable name of history … the fables about Arthur which he took from the ancient fictions of the Britons* (triaderna) *and increased out of his own head”*.[8] Men enligt min mening bör inte *Historia Regum Britanniaes* kvaliteter sökas i dess historiska ”sanningshalt”, snarare i Geoffreys inspirerande berättarglädje och innovativa berättartekniska lösningar – kanske bäst exemplifierat av den roll av ”historiens musa” som tilldelas Merlin.

Uppfylldes då Merlins spådom? Kom Wales att erövras först efter att runda halvpenny-mynt började utges? Jodå, trollkarlen fick rätt – mynten började präglas 1279 och endast ett par år senare, 1282, annekterades Wales av den engelske monarken! *Historia Regum Britanniae* blev en brygga mellan dikt och verklighet; mellan samtid, dåtid och framtid.

Merlin och Arthur.
Illustration av T. H. White.
Repro ur *The Sword in the Stone*. 1938.

Som avslutning vill jag citera en av triaderna, vars spartanska men storslagna poesi kanske kan förklara både Geoffreys inspiration till att skriva sitt verk och varför Arthur-litteraturen i slutändan kom att betyda mer för den normandiska publiken än alla anglo-normandiska historiska verk tillsammans.

Den aktuella triaden är hämtad ur *The Black Book of Carmarthen* och den behandlar frågan om Arthurs gravplats. Som diktformens namn antyder handlar det alltid om liknelser i tre led och, med tillåtelse, vill jag citera dikten på tre språk: originalets walesiska, den engelska översättningen och min egen svenska tolkning:

Bey y March, bet y Guythur,
bet y Gugaun Cledyfrut;
anoeth bid bet y Arthur

There is a grave for March,
a grave for Gwythur,
a grave for Gwgawn Red-sword;
the world's wonder a grave for Arthur

Där finns en grav för March,
en grav för Guythur,
en grav för Gugaun Rödsvärd;
Världens under;
där finns en grav för Arthur

Noter

[1] Upphovsmännen bakom dessa tre verk var i tur och ordning Eadmer, Henrik av Huntingdon och William av Malmesbury.

[2] Verket dedicerades dock till inflytelserika normander för att vinna deras beskydd – det äldsta kvarvarande exemplaret till Alexander, biskop i Lincoln, samt till Robert, earlen av Gloucester. Robert stod på prinsessan Matildas och dennes sons, Henrik (av Anjous), sida i tronföljdstvisten med kusinen Stefan som uppstått efter Matildas fars, Henrik I:s, död 1135. Till en början blev det emellertid Stefan som tillträdde tronen och Geoffrey ändrade skyndsamt dedikationen i senare manuskript till dennes förmån. Först år 1154 blev Henrik II kung och ätten Plantagenet tillträdde Englands tron.

[3] Geoffrey lånar denna beskrivning från föregångaren Nennius *Historia Britorum* (800-talet e.Kr.).

[4] Triaderna skrevs ner först under Geoff-

reys tid men dikternas arkaiska form har föranlett forskare att placera deras ursprung i 500-700-talen.

[5] Merlin har även ansetts vara identisk med spåmannen Ambrosius som, förutom i triaderna, även figurerar i exempelvis Nennius *Historia Britorum*.

[6] Anglosaxiska kungar hade låtit prägla runda halvpenny-mynt under århundradena närmast före den normandiska invasionen och sentida forskning har även uppdagat enstaka sådana från 1100-talet. Sannolikt rör det sig dock i det senare fallet om ytterst sällsynta provpräglingar.

Mynten som utgavs fr.o.m. 1279 var alltså de första runda, normandiska, halvpenny-mynten med konsekvent utgivning och allmän cirkulation i landet.

[7] En av dessa var Viktor Rydberg som i sin artikelserie "Astrologien och Merlin", publicerad i *Nordisk Tidskrift för Vetenskap* (1881), påvisar likheterna mellan domedagsmotiven i Geoffreys *Historia Regum Britanniae* respektive *Lucanus Pharsalia*.

[8] Citatet är hämtat från den normandiske 1100-talshistorikern William av Newburgh.

Källor och litteratur

Allen, D. F.: Celtic Coins in the Royal Coin Cabinet, Stockholm. *Nordisk Numismatisk Årsskrift* 1972, s. 5-26. Lund 1973.

Arsdell, R. D. van: *Celtic Coinage of Britain*. London 1989.

Bradley, H. W.: *A Handbook of Coins of the British Isles.* London 1984.

Creighton, J.: *Coins and Power in Late Iron Age Britain*. Cambridge 2000.

Evans, J.: *The Coins of the Ancient Britons*. London 1864.

Geoffrey of Monmouth: *Historia Regum Britanniae*. London 1973.

Grierson, Ph.: *Coins of Medieval Europe*. London 1991.

Hanning, R. W.: *The Vision of History in Early Britain – From Gildas to Geoffrey of Monmouth*. New York & London 1966.

Loomis, R. S., ed.: *Arthurian Literature in the Middle Ages – A Collaborative History.* Oxford 1959.

Oman, C.: *The Coinage of England*. London 1967.

Shippey, T. A.: *The Road to Middle-Earth. How J. R. R. Tolkien Created A New Mythology*. London 1992.

Tatlock, J. S. P.: *The Legendary History of Britain – Geoffrey of Monmouth's Historia Regum Britanniae and it's Early Vernacular Versions*. Berkeley & Los Angeles 1950.

White, T. H.: *The Once and Future King*. London 1958. Samlingsvolym bestående av The Sword in the Stone, The Queen of Air and Darkness, The Ill-Made Knight och The Candle in the Wind.

”Guldbröllopsspecien” utgiven 1907 av SNF. Avslag i brons. Diameter 39,96 mm. Konstnär: Erik Lindberg. Foto: författaren.

Nyförvärv till SNF:s medaljsamling

Svenska Numismatiska Föreningen strävar kontinuerligt efter att komplettera sin medaljsamling, främst med de medaljer som föreningen själv gett ut. Sedan föreningen grundades 1873 har 82 olika medaljprojekt realiserats.

Nyligen gjordes ett nyförvärv av den medalj som föreningen gav ut i samband med Oscar II:s och Sofias guldbröllop 1907 – den s.k. guldbröllopsspecien.[1] Konstnären bakom medaljen är Erik Lindberg (1873-1966). Medaljen präglades 1907 på Kungl. Myntet i Stockholm, där stamparna sedan hämtades på hösten 1907 av SNF:s styrelseledamot Bror Edvard Hyckert (1848-1910). Stamparnas förvaringsort är obekant och det är oklart om de makulerades.

Åtsidan: Kungens och drottningens bröstbilder, förenade, hans i uniform, hennes med diadem och kring halsen ett pärlband, med omskrift: KONUNG OSCAR II · DROTTNING SOFIA.

Frånsidan: Krönt sköld med det fullständiga riksvapnet, hållen av två krönta lejon, stående på en bågig fotställning, nedom vilken ses en del av serafimerkedjan, med omskrift: MINNE AF GULDBRÖLLOPET och vidare nedanför bågen DEN 6 _ JUNI 1 · 9 · _ · 0 · 7. Efter nedre kanten: SVENSKA NUMISMATISKA FÖRENINGEN.

Kring kanten på båda sidor finns en pärlrand. Diameter 39 mm.[2]

Medaljen är tidigare känd i guld (troligen 4 exemplar) respektive silver[3] (1 000 exemplar). Det nyförvärvade exemplaret är emellertid präglat i brons, möjligen unik och tidigare opublicerad.

Vi har sannolikt här att göra med ett avslag i samband med att stamparna togs ur bruk. Diametern på avslaget är 39,96 mm och vikten är 21,54 g. Exemplaret uppvisar ett visst slitage och frånsidan bär svaga spår av dubbelprägling. Klockan 9 på åtrespektive frånsidan återfinns en upphöjd defekt i myntämnet. Antingen har stamparna spruckit eller så är det ett slags makuleringsförsök.[4]

Är det någon i SNT:s läsekrets som har kompletterande information om föreliggande medalj i brons? Skriv i så fall gärna till SNT:s redaktion och berätta!

Frédéric Elfver

Referenser

Ehrensvärd, U.: Medaljgravören Erik Lindberg 1873-1966. Del 2. Katalog över medaljer och mynt. Index. *Numismatiska Meddelanden* XXXII:2. Stockholm 1988.

Lagerqvist, L. O., Greijer, M. & Nordlind, U.: Medaljer utgivna 1873-1998. Belöningar, fonder och stipendier. Hedersledamöter och korresponderande ledamöter. Stadgar. *Smärre skrifter* nr 8. Svenska Numismatiska Föreningen. Stockholm 1998.

Noter

[1] Lagerqvist et al. 1998, s. 24, nr 20 och där anförd litteratur.

[2] Ehrensvärd 1988, s. 46-47, nr 61, jämte pl. 121.

[3] Silverexemplaren kostade 8 kr 1907, vilket i dagens penningvärde motsvarar ca 358:50 kr.

[4] Jan-Olof Björk, Växjö, fäste min uppmärksamhet på det sistnämnda tolkningsförslaget.

Reklammedaljer av våtkolad torv

Geniet och förbrytaren Martin Ekenberg

Vem har hört talas om Martin Ekenberg? Jo, kanske främst de som sysslar med kriminalhistoria och då speciellt de som stöter på fenomenet med brevbomber. Men det finns också en numismatisk anknytning, och det är den som måhända mer borde attrahera läsarna av dessa spalter än attentatsmannens gärningar.

Martin Ekenberg föddes år 1870. Han utbildade sig till civilingenjör vid Tekniska högskolan i Stockholm och erhöll så småningom en doktorsgrad vid det tyska universitetet i Königsberg. År 1900 belönades han med Polhemspriset för en mekanisk fiskrensningsmaskin, något som torde ha varit ett mekaniskt framsteg i industrialismens samhälle.

Uppfinnargeniet Martin Ekenberg var – för att börja med kriminalhistorien – mest känd för att under åren 1904 till 1909 tillverka världens första dokumenterade brevbomber som han också använde sig av. Bakgrunden till dåden var bitterhet och hämnd gentemot personer i näringsliv och rättsväsende som Ekenberg ansåg sig vara motarbetad av. Sammanlagt drabbades sex personer av bombernas verkningar i form av ansiktsskador och förlorade fingrar. Den som till sist kom att avslöja honom var hans tidigare affärspartner Alfred (Alf) Larsson (1852-1924).

Ekenberg greps i London, där han hade en våning med laboratorium och tryckeri. Vid den husrannsakan som ägde rum hittades bland annat alla ingredienser som krävs för tillverkning av brevbomber. Men Ekenberg erkände aldrig dåden, och i februari 1910 hittades han död i fängelset sedan det stått klart att han skulle utlämnas till Sverige. Dödsorsaken fastställdes aldrig, men det spekulerades att han skulle ha intagit någon form av svårupptäckt gift.

Medaljer

I myntkabinettet i Smålands museum finns två medaljer, båda framställda i våtkolad torv. De bär Oscar II:s bild och det finns en svensk och en engelsk version av medaljen. Den förra har publicerats tidigare, men den senare torde vara mer eller mindre okänd.

Hur de båda medaljerna kommit i Smålands museums ägo är för närvarande obekant. Den svenska versionen, som tyvärr har en genomgående spricka, mäter 56 mm i diameter och väger 10,56 g. Medaljen förvaras i ett svart originaletui försett med förklarande text på undersidan. Den engelska versionen har samma diameter men väger 11,71 g. Den förvaras i en enkel pappask. Båda medaljerna skall betraktas som reklammedaljer, något som måhända förklarar att tidigare vårdare av myntkabinettet i Smålands museum inte fäst något större avseende vid dem.

Bakgrunden till medaljerna torde vara att Martin Ekenberg fick ett statsbidrag på 20.000 kronor – en för tiden stor summa – för att preparera torv så att den genom mekaniskt tryck kunde frigöras från större delen av sitt vatteninnehåll. Det var i det sammanhanget som minst en av medaljerna kom till som ett sätt att sprida kunskap om metoden och visa kolets praktiska egenskaper och hårdhet. Ämnet, som i det här fallet kan kallas ”brikett”, placerades i medaljpressen på understampen som bildar botten. Överstampen pressades ner och gravyren trängde in i det formbara materialet.

Man kan förmoda att den engelskspråkiga medaljen var avsedd som reklam för Ekenbergs tre engelska bolag. Porträttet av Oscar II är detsamma på båda medaljerna och utfört av mynt- och medaljgravören Adolf Lindberg 1903. Porträttet utgör närmast en omarbetning av Oscars bild på 1899 års kalendermedalj. Med kungens bild gav man tyngd och trovärdighet åt reklambudskapet att våtkolad torv var en förträfflig värmekälla. Det tyckte säkerligen kungen också eftersom han givit företaget sitt godkännande att använda hans namn och bild på det här viset. Kungens godkännande är måhända också något som understryker betydelsen av det stora statsbidraget.

Den svenska medaljversionens frånsida. Diameter 56 mm.

Den engelska medaljversionens båda sidor. Porträttet är utfört av Adolf Lindberg 1903. Diameter 56 mm.

Den svenska medaljversionen i originaletui med åtsida. Etuiets mått är 85x85 mm.

"Våtkolning" är en metod att i vatten kola torf, som derigenom öfverföres uti ett kol stående på öfvergången mellan brunkol och stenkol.

Denna medalj är präglad af sådan kolad torf för att visa kolets plastiska egenskaper och hårdhet. Inga tillsatser af bindemedel eller andra ämnen har skett.

Vid våtkolningen afskiljes ur torfsubstansen vattnets elementer, väte och syre, hvarigenom kolhalten ökas och brännvärdet stegras till 6,200 kalorier pr kg och derutöfver. I olikhet mot hvad som sker vid torr kolning afskiljas icke några kolhaltiga gaser vid våtkolningen. Det genom våtkolning erhållna torfkolets spec. vigt är 1,34. Det antändes lätt och brinner med lång lysande låge samt är ett utmärkt bränsle, som ersätter stenkol. Vid torr destillation gifver det hård, tät koks under utveckling af lysgas.

Våtkolning av torv. Text på originaletuiets undersida.

Idén till de här medaljerna kom troligen från Ekenbergs kompanjon, Alfred Larsson, som tidigare varit verksam vid Liljeholmens stearinfabrik. Där framställde man en reklammedalj i stearin till Allmänna konst- och industriutställningen i Stockholm 1897. Stearinmedaljen låg i en vacker rund pappask och såldes för 25 öre. Även den finns i Smålands museum.

Troligen framställdes inte medaljen i våtkolad torv i någon större upplaga. De var inte helt lätta att tillverka. Vad man vidare kan säga är att den engelska versionen kanske är gjord vid ett senare tillfälle än den svenska. Hursomhelst torde medaljerna ha delats ut till intresserade personer och företag. Kanske användes de också som tillskott till en och annan brasa eftersom endast en handfull exemplar är kända av oss i dag.

Nya experiment med våtkolning av torv förekom så sent som 1953 genom Svensk Torvförädling i Sösdala, Skåne.

Foto: Jörgen Ludvigsson, Smålands museum.

Sonny Serrestam
Lars Thor

Att lära och läsa mer

Lidberg, G.: *Geniet-förbrytaren Martin Ekenberg*. Stockholm 1919.

Lindberg, E.: Adolf Lindberg 1839-1916. *Nordisk Numismatisk Årsskrift* 1939, sid. 76. Stockholm 1940.

Nordlind, U. och Wiséhn, I.: Stockholmsutställningen 1897. *SNT* 1990:6, sid. 136 och 140. (Om bland annat reklammedaljer i stearin och kol.) Stockholm 1990.

NLS. Skandinavisk Numismatik. *Mynt och Medaljer* 1977:6 sid. 18-19. Lerum 1977.

Ottosson, U.: *Mynttidningen* 1997:3/4, sid. 37. Göteborg 1997.

Wahlstedt, A.: *Numismatiska Meddelanden* XXIV sid. 101-102 och 172-173. Stockholm 1925.

Wikipedia. Den fria encyklopedin på Internet: Martin Ekenberg.

ULF NORDLINDS MYNTHANDEL AB

Karlavägen 46
Box 5132 • 102 43 Stockholm
Tel. 08-662 62 61
Fax 08-661 62 13

KÖPER • SÄLJER • BYTER
MYNT • SEDLAR
MEDALJER • ORDNAR

Lagerlista över svenska personmedaljer och numismatisk litteratur

www.nordlindsmynt.se

Boktips

Poetiska sedlar

Boken **Poetiska sedlar** är en lekfull skildring av våra sedlar, de människor som använde dem och den tid de speglar.

Författare:
Monica Golabiewski Lannby.
Omslag: Emmelie Golabiewski.
Utgivare: Kungl. Myntkabinettet.
2008.

Poetiska sedlar säljs i Kungl. Myntkabinettets butik (tel. 08-5195 5304) samt i Tumba bruksmuseum (tel. 08-5195 5346).

Pris: 90 kr + ev. porto

Återanvändning av mynt som öglor under vikingatiden

Ett exempel ur skatten från Johannishus 1865

Av Frédéric Elfver

Återanvändning är ingenting som är specifikt för vår tids konsumtions- och miljöintresserade samhälle. Sedan urminnes tider har människan återanvänt föremål och material, vilka betraktats som värdefulla och svåråtkomliga. Det vikingatida silvret som på olika sätt importerades till våra breddgrader återanvändes även genom nedsmältning och tillverkning av smycken och inhemska mynt m.m. Under arbetet med den kommande volymen ur CNS-serien, 4.1. Blekinge[1], påträffades ett intressant fall.

År 1865 framkom ett mycket stort fynd av vikingatida mynt i Johannishus, Hjortsberga socken, i Blekinge. Antalet mynt i fyndet uppgår till 4.171 stycken, varav drygt 3.400 från tyskt område. Till detta skall även läggas smycken i guld och silver samt hacksilver – sammanlagd vikt inklusive mynten är ca 6,240 g. Depån är nedlagd någon gång efter år 1120.[2] Fyndet innehåller även ett antal kedjor av mynt hoplänkade med ringar och öglor, varav en är av särskilt intresse *(fig. 1)*. Kedjan består av sju mynt från kalifatet samt ett bysantinskt mynt.

Den uppmärksamma läsaren ser på fotot att det finns ytterligare två mynt på kedjan. Att de två västerländska mynten finns med på bilden är resultatet av ett mindre lyckat rekonstruktionsförslag från början av 1940-talet som lever kvar än i dag.[3] Mynten hör dock till fyndet från Johannishus.

Nåväl, tillbaka till ämnet. En av öglorna, anbringad på det bysantinska myntet,[4] drog till sig min uppmärksamhet. I normala fall är öglorna helt släta eller försedda med någon form av ornamentik som till exempel vertikala lister, fåror eller motsvarande.[5] Men den aktuella öglan med spetsig basdel tycktes visa spår av präglad yta! En fotoförstoring gav besked – öglan är tillverkad av ett mynt och detaljbilden *(fig. 2)* visar att det rör sig om ett sådant från kalifatet.

1. Myntkedja ur depåfyndet från Johannishus, Hjortsberga socken, Blekinge. Foto: Kungl. Myntkabinettet.

CNS-projektmedarbetaren, orientalisten Gert Rispling, tillfrågades om en bestämning av fragmentet. Och trots att vi har att göra med ett mycket litet, slitet och böjt fragment kunde Rispling begränsa bestämningen till abbasiddynastin. Myntet präglades följaktligen någon gång mellan 833-946 e.Kr.

Att använda mynt för att tillverka en ögla är inte en unik företeelse för specifikt svenska fyndförhållanden. I Arkadi Molvõgins arbete om de estländska depåfynden från 900 till 1100-talet finner man i fyndet från Paunküla (nedlagt efter år 1009) ett bysantinskt mynt från Basileios II och Konstantin VIII (976-1025) som är försett med en ögla tillverkad av ett engelskt mynt.[6]

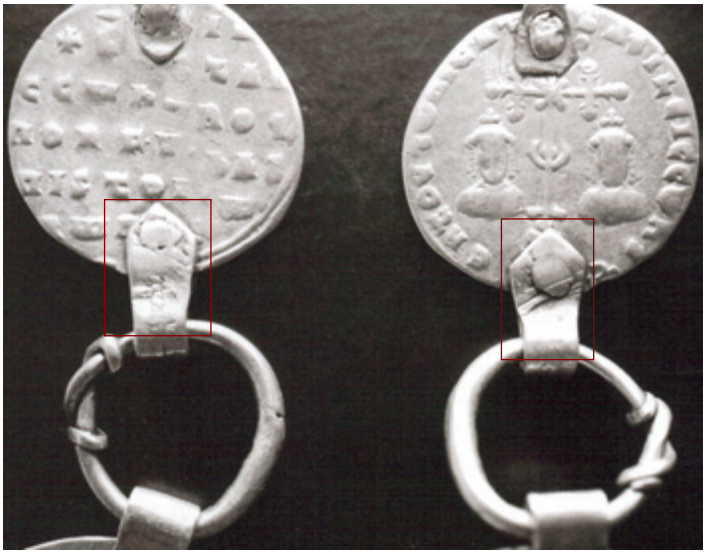

2. Detaljbild på ögla tillverkad av ett mynt från kalifatet.
Foto: författaren. Diam 21,5 mm. Förstorat.

Anledningarna till att mynt försetts med öglor har för några år sedan diskuterats av Eva Eriksson i en seminarieuppsats vid Stockholms universitet. Uppsatsen behandlar hängen på vikingatida bysantinska och anglosaxiska mynt.[7] Bland annat konstaterar Eriksson att vikingatida mynt med hänge främst är ett fenomen som kan kopplas till myntdepåer och kvinnogravar. De bysantinska mynten med hänge anträffas i depåer på Gotland och i gravar på det svenska fastlandet. De anglosaxiska mynten med hänge förekommer företrädesvis i depåer på det svenska fastlandet och i gravar på Gotland.

Eriksson finner inga belägg för att hängena specifikt skall betraktas som guldsmedsarbeten. Hon konstaterar även att bäraren, med dagens kända fyndkontexter, kan sägas ha varit en kvinna. Eriksson skriver: *”Ädelmetallens sakrala position etablerades i förkristna tider. Tillsammans med korset utgjorde ädelmetallen en vikingatida syntes av hednatro och kristen tro”.*

Noter

[1] [manuskript] *Corpus Nummorum Saeculorum IX-XI qui in Suecia reperti sunt. Catalogue of Coins from the 9th-11th Centuries found in Sweden. Verzeichnis der in Schweden gefundenen Münzen des 9.-11. Jahrhunderts. 4. Blekinge. 1. Bräkne-Hoby–Sölvesborg.* Ed. by K. Jonsson. Stockholm.

[2] Inv.nr SHM-KMK 3491.

[3] I den ursprungliga, samtida förteckningen över fyndet som upprättades av Bror Emil Hildebrand år 1866 står följande under post 37: *”En kedja af 7 Kufiska och ett Byzantinskt mynt, ordnade efter storleken och hoplänkade medelst ringar och öglor”.*

[4] Sid. 38, nr 382, samt pl. 21 (Basileios II & Konstantin VIII, präglad 977-989); I. Hammarberg, B. Malmer & T. Zachrisson: *Byzantine Coins Found in Sweden. Commentationes de nummis saeculorum IX-XI in Suecia repertis.* Nova series 2. Stockholm 1989.

[5] Jfr Hammarberg et al. 1989, pl. 37b.

[6] Sid. 83, nr 104, samt Tf. 2, nr 104; Arkadi Molvõgin: *Die Funde westeuropäischer Münzen des 10. bis 12. Jahrhunderts in Estland.* Numismatische Studien, Heft 10. Hamburg 1994.

[7] Eva Eriksson: *Från mynt till pynt. Hängen på vikingatida bysantinska och anglosaxiska mynt*. B-uppsats i arkeologi, Stockholms universitet, VT-2002. [11 sidor]

Kanske kan SNT:s läsekrets bidra med
fler exempel på öglor tillverkade av mynt?
Titta efter i era samlingar och meddela redaktionen!

Myntsmycke med kvinnoansikte tillverkat av en dansk tvåkrona från 1875. Vikt 16,15 g, diam. 30 mm.
Foto: Gabriel Hildebrand.

Danskt myntsmycke

Örhängen, ringar, halsband och broscher har länge varit och är fortfarande populärt att tillverka med olika typer av mynt som grund. Mynten kan i all enkelhet ha försetts med ett hål för att hängas i en kedja om halsen. De kan också vara infattade på mer eller mindre avancerade sätt för att användas som broscher. Många är mycket vackra. Även medaljer har använts på detta sätt.

Men ett mynt som verkligen och i dubbel mening sticker ut i mängden är det myntsmycke i silver som en besökare visade upp på Kungl. Myntkabinettet härförleden. En dansk tvåkrona från 1875 har använts. I stället för kung Christian IX:s porträtt har ett mycket vackert kvinnoansikte i kraftig relief lagts på. Tyvärr har inte fotot, se ovan, tagits så att reliefen framgår, men på frånsidans bild kan man göra sig en föreställning hur bearbetningen har gått till och att en viss mängd silver har lagts på före omarbetningen.

Kvinnan har långt och till en del uppsatt hår samt lång, smal hals. Hållningen är vacker och en smula stolt. Arbetet är mycket skickligt utfört.

MGL

Kolingen hostar om kovan

Att presentera Albert Engström känns helt överflödigt, men några ord ska jag ändå inledningsvis nämna om honom. Han föddes 1869 i Lönneberga socken i Småland och avled i Stockholm 1940. Han är kanske mest känd bland allmänheten som skämttecknare, och det var också som konstnär han så småningom, 1925, blev professor vid Konsthögskolan. Men redan 1922 hade han genom sitt författarskap blivit invald i Svenska Akademien.

Från 1894 till 1897 ritade Engström i skämttidningen *Söndags-Nisse* för att 1897 övergå till sin egen tidning *Strix*, så kallad efter vännernas namn på August Strindberg. Engström själv skrev i det allra första numret att:

”Strix! Detta korta namn med sitt pisksnärtljud och sin djupt symboliska betydelse är frukten af flere starka karlars mödosamma arbete …”

Samma år (1897) förekommer figuren *Kolingen* i denna nya tidskrift. Kolingen är en hamnsjåare, kolsjåare, i trakterna kring Stadsgården i Stockholm. Det var här Albert Engström – som ju var smålänning – hämtade in den tidens stockholmsslang, av samtiden kallad kväsarspråk. Kväsare och hamnsjåare kan inte helt jämställas: kväsaren var en typisk söderkis, medan sjåaren åtminstone utåt sett företedde en helt annan stil. Men språket är i stort sett likartat om man undantar rena yrkestermer. I tidningen Strix förekommer hela anekdoter på härlig dåtida slang.

Smörgåsbord

Kolingen är bjuden på Monitorn av Dompans kusin.

Kusinen: – ”Men va Göransson äteru inge smörgåsbor för?”

Kolingen: – ”Ä dom säjer ju, att källarmästarn inte förtjänar ett korvöre på keket, därför nubbar ja för hela vischomhejet!”

Ur Svenska Folket

Kväsargrabb
Kortfattad beskrifning (1899)

Först den oundvikliga vegamössan med ett veck fram vid kullen och en snodd tvärsöfver, kavajkostym, kulört skjorta, en i ögonen lysande sidenhalsduk, vårdslöst knuten i rosett. Hans gång liknar en vaggande ankas, händerna nedstuckna i byxfickorna, kutar med axlarne samt hufvudet något framsträckt, ungefär som en tjur färdig att stångas, samt till slut en Dukehars [cigarrett] dinglande emellan läpparne.

Arthur Högstedts (själv stockholmare) slagdänga Kväsarvalsen publicerades i Strix år 1898, där bland annat benämningen kvanting förekommer. Ursprungligen var kvanting en nedsättande benämning på en man eller en ung pojke, en skälm, i Kväsarvalsen helt enkelt en grabb. En kväsare eller kväsarkvanting är också slang för en gatpojke eller en arbetarpojke, medan kväsa eller kväsarjänta är en flicka. Kvanting betyder dessutom en liten slant, en låg valör som till exempel 2-öringen, senare 50-öringen.

Andra benämningar vi har ur kväsarkvantingens lexikon vad beträffar pengar är bellan, som betyder 25 öre. Vi har vidare ordet spänn för 1 krona, stålar för pengar och pluskan för portmonnä. För att inte tala om Stockeken för Stockholm. Detta stockholmsslang – mest söderslang – har många gånger hämtat sina uttryck ur sotarspråket eller månsing, västgötaknallarnas hemliga ordförråd, men även romani.

Vi har också det gamla ordet kovan som återuppstod vid förra sekelskiftet genom Strix och Kolingen. Framförallt känns det igen i visan ”Kovan kommer …” av Emil Norlander, som skrev den till revyn ”Den förgyllda lergöken” (eller Kolingarnas midsommarnattsdröm). Revyn gjorde stor succé år 1900 på Tivolis kristallsalong.

Om Kolingen

Du vänaste bland svenska bilder,
jag trycker rörd din vackra hand,
jag tycker om dig, fast ibland
du förefallit mig för vilder.

Carl Snoilsky 1901

I en tidningsartikel från förra århundradets inledning sägs att:

"nu för tiden hör man t.ex. aldrig talas om mynt och pluringar; det är kofvan, bara kofvan, kampen om kofvan, och kofvans mångfald. Och Strix sitter uppe i Stockholm och gläder sig åt hur obeskriftligt älskadt det lilla ordet blifvit af allt folket".

År 1929, när Engströms *Gubbar*, delen *Sjöfolk och Landkrabbor*, kom ut var det nog ingen svårighet för gemene man att förstå historierna. Uttryck som riksdaler och lock var som att i dag säga spänn eller annan vedertagen benämning för våra kronor. Då som nu användes fortfarande uttrycket riksdaler för kronan, trots att riksdalern övergavs redan 1873.

Lock som folklig benämning för en 1-krona går tillbaka på dalern och kommer av romanins låck, som är belagt redan på 1840-talet. Ordet rikslock för riksdalern är känt sedan ungefär samma tid.

Grundplåt är en summa pengar att användas i syfte att satsa för att tjäna ännu mera. I Albert Engströms *Det konstnärliga lättsinnet* från 1937 vill hans vän Otto alltid ha en grundplåt ”för att börja ett nytt liv”. Men den plåten går mest åt till öl.

Här följer ord och uttryck som gäller pengar och förekommer i Albert Engströms många berättelser och skämtteckningar:

aurum	= öre
daler	= krona
en billig penning	= billigt
enkroning	= enkrona
en liten kova	= en liten slant

Jag öppnade min portmonnä, där jag hade några sedlar och en massa silver, mer än man vanligen brukar bära på sig.

Albert Engström 1907

Ser ni, gubbar, jag har spelat bort 10 stolpar och har inte ett korvöre …

Albert Engström 1907

enriksdalrar	= enkronor
förtjäna en slant	= tjäna pengar
grova pengar	= mycket pengar
grundplåt	—
gryn	= pengar
guld	= pengar
har inte kovan	= har inga pengar
hederskova	—
hosta inte om kovan	= tala inte om pengar
hundralapp	—
inte ett korv	= inte ett öre
inte ett rött korvöre	= inte ett öre
inte ha ett korvöre	= inte ha minsta lilla slant
inte ha soppkovan	= inte ha pengar ens till soppa
julpengar	—
klent mä schalanger	= ont om pengar
koling	= pengar
kopek	= öre
kopparslantar	—
korv	= pengar
korvöre	= småpengar
kosing	= pengar
kova/n	= pengar
krischa/n	= riksdaler
kronostycken	= enkronor
langa ut kovan	= betala
lock	= enkrona
mässing	= pengar
pil och gubbe	= singla slant
pluring/ar	= peng/ar
respengar	—
riksdaler	= krona
schalanger	= pengar
schava	= dra in pengar
silver	= mynt
silverkronor	—
silverpengar	= silvermynt
silver-riksdalrar	—
skaffa gryn	= skaffa pengar
skottpengar	—
slant	peng
soppkova	= pengar till soppa
speciedaler	= ”slant”
specieriksdaler	—
spårvagns-pengar	= mindre än en krona

På luffen

Långa Bärsan: – ”Å inte to du mä dej så mycke som en liter te klara tupparne mä – – –”

Menlösa Manfred: – ”Inte ett rödt korföre festårru – – –”

– ”Hörru hvar gör du egentligen å dina pengar?”

– ”? ? ?”

– ”Jo du, ja tror du sätter in dom på banken, din jäkel!”

Ur Strix 1911:15

stolpar	= kronor
stolpe	= enkrona
storkova	= mycket pengar
tioöring	—
tolvskilling	= 25 öre
tumma på slanten	= tveka betala
umtifire	= 50 öre
umtifiring	= 50-öring
using	= kosing
vackra slantar	= mycket pengar
vigga	= låna
vända på femöringen	= tveka att betala
ödesmynt	= lyckoslant

Som synes förekommer både äldre uttryck i Albert Engströms texter och sådana som han väl hört i sin omgivning. Säkerligen finns det fler av denna sort. Engström tycks ha varit en god och intresserad iakttagare och människors sätt att uttrycka sig roade honom uppenbarligen.

Monica Golabiewski Lannby

Lock?

Konjaksresanden Gustaf Achates Protest har avätit en bättre middag med en vän på Hotel Mollberg i Hälsingborg. Hovmästaren bär en uppseendeväckande lång, elegant grå redingote. Gustaf Achates Protest vinkar hovmästaren till sig.

– ”Va kostar skruden?”

– ”Etthundratjugufem riksdaler, eftersom grosshandlarn vill vetat.”

– ”Va tror hovmästarn, att min kostar, då?”

– ”???”

– ”Sjuttiofem lock, rättegångskostnaderna inberäknade!”

Ur Sjöfolk och Landkrabbor 1929

Hosta inte om kovan

En anekdot (från år 1900) skämtar med Engströms gode vän, slottsarkitekten Agi Lindegren, hans förste medhjälpare för kåseriskrivandet i Strix. Engström hade förfärdigat en teckning med text för att hjälpa till vid en insamling för Hudiksvalls museum:

Slottsarkitekten från Hudiksvall (ödmjukt): ”Tillåt mig framställa en vördsam förfrågan, huruvida H. H. med sin kända välgörenhet ville nedlägga en enkel tia i denna anspråkslösa sparbössa till förmån för Hudiksvalls museum.”

Kolingen: ”Hosta inte om kofvan, tjö [kära du], för den ä oppnubbad, tjö, men kan ja står till tjänst med en liten stärksak, så vasågo å lägg kardan på’n, tjö!”

Agi Lindegren var född år 1858 i Hudiksvall. Som synes var han förutom slottsarkitekt även tecknare. Men han har också utfört sedelförslag till enskilda bankers sedlar.

Litteratur

Engström, A.: *Mitt liv och leverne*. 1907.

— *”Gubbar”. Sjöfolk och landkrabbor.* 1929.

— *Samlade berättelser. Adel, präster, smugglare, bönder.* Stockholm 1939.

Golabiewski Lannby, M.: Offer mot vårtor (Albert Engström). *SNT* 1999:4 s. 91.

— *Pengar i folkmun – och mynt i seder, bruk och poesi.* Stockholm 2000.

— Albert Engströms lyckoslant. *SNT* 2001:3 s. 73.

— Lock? *SNT* 2002:8 s. 188.

Lindorm, E.: *Ny svensk historia. II. Oscar II och hans tid.* Stockholm 1936.

Lång, H.: *Kolingen och hans fäder. Om internationell vagabondkomik och Albert Engström.* 1966.

Wiséhn, I.: Agi Lindegren och Julius Kronberg – två sedelkonstnärer på 1890-talet. *SNT* 2001:3 s. 65-67.

”… att offra i Höde offerkälla, men en hel krona skulle det vara och ingen usel kopparslant”

”Söte Herr Fane, tag sjukdomen min, så skänker jag dig daleren min!”

Ur En offerexpedition, s. 246-247, En konstig blandning, 1935

Prisrekord för ett svenskt mynt – femkopeken 1778!

T.v. Denna femkopek med årtalet 1778, men som egentligen är präglad i Avesta 1788, såldes i mars 2008 för motsvarande 752.000 kronor plus provision och mervärdesskatt!
Skala 1:1.
Foto: Gabriel Hildebrand.

Den välkända tyska mynthandelsfirman *Fritz Rudolf Künker Münzenhandlung* i Osnabrück sålde i mars 2008 ett exemplar av de så kallade Avesta-kopekerna. Till sin 139:e auktion hade firman av en svensk inlämnare fått förtroendet att sälja den mer ovanliga årgången 1778.

Som bekant förekommer då och då mynt med årtalet 1787 till salu, medan exemplar med åsatt årtal 1764 är åtminstone lika rara som 1778. Det skall dock observeras att alla tre årtalen är präglade 1788 i Avesta![1]

Nåväl, det i auktionskatalogen under nr 8569 välbeskrivna myntet var värderat till 20.000 euro. När budgivningen var till ända kunde de närvarande med förvåning notera priset 80.000 euro i sina kataloger! I mars värderades 1 euro till ca 9:40 SEK, vilket medför att det klubbade priset blir hisnande 752.000 SEK! Då skall vi ha i minnet att den – får man förmoda – lycklige köparen dessutom måste betala provision till auktionsfirman. Totalpris torde då uppgå till närmare en miljon svenska kronor, och detta för ett kopparmynt som vi trots allt känner i bortåt tio exemplar[2] i privat ägo!

Utbudet av högklassiga svenska mynt har under senare år varit gott. Jag kan därför inte låta bli att jämföra den rara kopeken med några andra toppar ur den svenska myntserien. *Ulf Nordlind Mynthandel AB*, Stockholm, har när detta skrivs hittills arrangerat två utmärkta auktioner. Efter mer än trettio års handel över disk och via lagerlistor arrangerade firman sin första auktion november 2006.

Under denna auktion utbjöds två vackra exemplar av de klassiska första svenska dalrarna med årtalet 1534. Den första, så kallade ”Kronan”, fann sin köpare för 350.000 kronor[3] medan ”Svärdet” nådde 250.000 kronor. Vidare noterades en daler med Sigismunds porträtt med det något sällsyntare årtalet 1595 för 200.000 kronor. Ett prydligt exemplar av Arboga-klippingen 1627 såldes för 80.000 kronor. Bland denna auktions guldmynt betingade Gustav II Adolfs klipping om 10 mark från år 1626 högst pris, i sammanhanget måttliga 92.000 kronor.

Den andra auktionen gick av stapeln ett år senare och avsåg del 1 av den sägenomspunna samlingen Bonde på Ericsberg. Här såldes en av de verkliga topparna alla kategorier, stormyntet 1512 eller den så kallade ”Sturemarken” med vikten 13,57 g. Den ropades in av en representant för en tysk mynthandel för värderingspriset 350.000 kronor. För exakt samma pris klubbades dalern 1534 med ”Baretten”. Notera att priset för båda dessa mynt tillsammans understiger vad femkopeken från Avesta såldes för!

Förmodligen kan vi finna orsaken till femkopekens rekordpris i det att den har ryskt intresse. Vi har ju under senare år kunnat läsa om det ena rekordet efter det andra när det gäller rysk konst med mera.

Jan-Olof Björk

Litteratur och lästips

Brekke B. F.: *The copper coinage of imperial Russia 1700–1917*. Malmö 1977.

Gamby E.: Femkopeksmyntningen i Avesta 1788. *NNÅ* 1939 s. 169 ff och *NNÅ* 1940 s. 148 ff.

NNÅ = Nordisk Numismatisk Årsskrift.

Rasmusson N. L.: Ytterligare notiser rörande Avesta 5 kopek. *NNÅ* 1939 s. 172 ff.

Serrestam S.: De svenska femkopekerna präglade i Avesta 1788. *SNT* 1991:9-10, s. 223 ff.

Talvio T.: Avesta femkopek i finska samlingar. *Myntkontakt* 1978:9, s. 244 ff.

The Royal Crown five kopeck pieces. *Journal of the Russian numismatic society*, 1983:10.

Tingström B.: Gustav III och falska betalningsmedel. *Avesta Myntmuseum*, s. 168 ff. Uppsala 1995.

Wahlstedt A.: Prägling av ryska 5 kopekstycken i Avesta 1788. *Numismatiska Meddelanden* XXVI, s. 19 ff. Stockholm 1932.

Noter

[1] Veterligen har inget svenskt mynt betalats högre på offentlig auktion än denna femkopek med årtalet 1778 men som egentligen är präglad i Avesta 1788.

[2] De av författaren kända exemplaren i privat ägo är följande:

1. Avesta Myntmuseum. Ex. Cavalli 1927, N. F. Boberg auktion 8:264, november 1927.

2. Ex. Hirsch auktion 3:284, februari 1975.

3. Ex. B. Ahlström auktion 15:321, oktober 1977.

4. Det i denna artikel omnämnda exemplaret. Ex. F. R. Künker Münzenhandlung, auktion 139:8569, mars 2008. Ex. B. Ahlström auktion 17:421, april 1978.

5. Ex. B. Ahlström auktion 28:401, oktober 1983.

6. Ex. B. Ahlström auktion 61:613, april 2000.

7. Ex. Spink, auktion i London maj 2000, nr 1308. Ex. The Karl Gustaf Collection of Swedish Coins. Ex. K. E. Schmitz, Swiss Bank Corporation, Coins of Sweden part II, nr 1508, Zürich 1990. Ex. C. O. Algård 1976.

Till ovanstående kan läggas ytterligare minst två försäljningar. Då dessa mynt

inte är avbildade i auktionskatalogerna är det omöjligt att avgöra om det rör sig om andra exemplar än de ovan noterade.

D. Holmberg auktion 66:446, 1905. Detta är möjligen den första offentliga försäljningen av femkopeken 1778?

D. Holmberg auktion 71:300, 1906. Dupletter m.m. ur apotekaren Gustaf Cavallis myntsamling. Är enligt auktionskatalogens kvalitetsbedömning en halv klass sämre än föregående exemplar.

Det kan som en kuriositet nämnas att exemplar 3 och 4 lämnades till B. Ahlströms Mynthandel tillsammans med en del andra mynt av obetydligt värde löst liggande i en plåtburk! Det första exemplaret såldes för 29.000 kronor. När det andra exemplaret ett halvår senare såldes för 25.000 kronor blev inlämnaren, enligt uppgift från Bjarne Ahlström, besviken på priset. De i artikeln angivna priserna är exklusive provision. Vid Ulf Nordlind Mynthandels auktioner tillkommer f.n. 20 % på det s.k. klubbade priset.

❑

Boktips!

Länk till ”nyförvärv”

För dem som vill hålla sig à-jour med nyutkomna numismatiska titlar (men även annat) rekommenderas att gå in på Vitterhetsakademiens biblioteks hemsida med dess nyförvärvslista:

http://vitalis.raa.se/F/?func=file&file_name=nyh-2

eller följande sökväg:

	www.raa.se
sedan till:	infotorg
vidare till:	vitalis
sist:	nyförvärv

Svenska och skandinaviska mynt och sedlar.

Stor sortering av utländska jubileumsmynt, årsset samt småmynt.

Euro-utgåvor, polletter och medaljer.

Prislistor gratis.

NORRTÄLJE MYNTHANDEL

Box 4, 761 21 Norrtälje
Tel. 0176-168 26, Fax 0176-168 56

www.nmh-mynt.a.se

Personalia

Forskartjänst inrättad vid KMK

Cecilia von Heijne.
Foto: Gabriel Hildebrand, 2008.

Cecilia von Heijne tillträdde den 1 augusti 2008 en post-doktoral forskartjänst vid Kungl. Myntkabinettet.

Tjänsten har tillkommit genom ett initiativ från Riksbankens Jubileumsfond och Kungl. Vitterhetsakademien, som även är finansiärer. Initiativtagarnas syften med att rekrytera en nydisputerad forskare var att stimulera kvalificerad forskning på samlingarna och material som museet svarar för i magasin och arkiv, att stärka forskarkompetensen samt att skola in forskare i det administrativa arbetet vid museet parallellt med forskningsarbetet.

Genom projektet, som benämns *Ett land, ett mynt. Mynt, gränser och identitet i Magnus Erikssons Sverige*, ska von Heijne även tillgodose de önskemål som KMK hade i utlysningen: nämligen att ”bibehålla kunskapen om de samlingsstrategier som historiskt sett har legat till grund för museets uppbyggnad, men också att blicka framåt och identifiera nya behov. Bland dessa kan nämnas behoven att utveckla och förvalta kunskapen om den medeltida myntningen i Sverige”. Tjänsten är två plus tre år, med en utvärdering och rapportering till finansiärerna efter två år.

I grunden för tjänsten finns ett projekt vars centrala material är Magnus Erikssons tvåsidiga penningar som utgör ett rikt och komplicerat material. Grundläggande problem såsom var mynten präglats och typernas/varianternas kronologiska förhållande till varandra är under diskussion. En djupgående studie av mynten skulle vara av stor betydelse för förståelsen av Magnus Erikssons myntning under större delen av hans långa regeringstid som varade åren 1319-1363.

Inom anställningen ska även museets kontakter med universitet, bibliotek, arkiv och andra museer stimuleras, såväl nationellt som internationellt.

❧

På hemsidan – med adressen www.memynt.se – kommer information om projektet fortlöpande att läggas ut av Cecilia von Heijne.

Monica Golabiewski Lannby

Öppet varje helg 11-16
Visning kl. 12.00
Fri entré

Utställning
20/9-17/5 Papperskonst.
Utställningen visar verk av Erling Gustafsson, Eva Hyberg och Mona Waterhouse.

www.tumbabruksmuseum.se

Strandbergs Mynt
&
Aktiesamlaren AB
köper och säljer
Mynt, sedlar, ordnar, medaljer, aktiebrev äldre handlingar m.m.
charta sigillata, fornsaker m.m.

Se vår hemsida
www.aktiesamlaren-bjb.se

Arsenalsgatan 6, Box 7377, 103 91 Stockholm
Tel. 08-611 01 10, Fax: 08-611 32 95

Wismar Drittelthaler 1671 – myntet som aldrig präglades!

1. Ur Kunzel 1998, Taf. 24, nr 229. Drittelthaler ”1671”. Reprofoto: författaren.

Den i bland annat numismatiska sammanhang intressanta staden Wismar är en tysk hamnstad belägen vid Östersjön i delstaten Mecklenburg-Vorpommern i Tysklands nordöstra del. Mellan åren 1648 (som ett resultat av Westfaliska freden samma år) och 1803 var guvernementet Wismar en svensk besittning pantsatt till hertigdömet Mecklenburg-Schwerin fram till 1903, då Sverige valde att inte lösa lånet och staden övergick i tysk ägo.

För drygt tio år sedan utkom Michael Kunzels läsvärda praktverk *Die Münzen der Hansestadt Wismar 1359 bis 1854*.[1] Boken, som behandlar staden Wismars mynthistoria inklusive fyndkatalog och myntkatalog, är resultatet av en imponerande forskargärning och följande lilla anmärkning är inte ämnad att ta udden av bokens stora förtjänster.

2. Detaljfoto från åtsidan till Sven Svenssons exemplar av Drittelthaler ”1671” med omgraverat årtal från 1672. Foto: författaren.

I myntkatalogen på sidan 284-285, nr 229, nämner Kunzel följande: […] *Drittelthaler (Halbgulden, Mark) 1671. Vs. Heiliger Laurentius, links Palmwedel, rechts Rost. A. 16 SCHILLI–NG 1671. Rs. Stadtwapen auf Langkreuz. a. Mzz. WIS–MARS–STADT–GELDT. Trennungszeichen: Punkte. 33 mm – 10,30 g. Öffentliche Sammlungen: Stockholm.* […]. Exemplaret är dessutom avbildat på Tafel 24 (nr 229). *(Fig. 1)*

Exemplaret i fråga är faktiskt Sven Svenssons exemplar och det återfinns som nr 8927 i Ulla S. Linder Welins (1909-1983) opublicerade förteckning från 1935-1938 över Svenssons samlingar, däribland mynt från svenska besittningar. I förteckningen är exemplaret beskrivet enligt följande: *1671. 8927. 16 Schilling. Adv. S:t Laurentius med halstret, omskr. 16 SCHILLI – NG 1671. (Årtalet graver.). Rv. Vapenskölden vilande på ett likarmat kors, omskr. WIS MARS STADT GELDT.* Notera kommentaren beträffande årtalet!

Då jag tillsammans med Göran Wahlquist för en tid sedan hade anledning att titta närmare på några mynt ur Sven Svenssons samling fann vi vid närmare studium av ovannämnda exemplar, att Linder Welins observation mycket riktigt stämmer. Årtalet 1671 är fabricerat medelst omgravering *(fig. 2)* från år 1672 – det enda kända årtalet av denna mynttyp från Wismar. I det ännu gällande standardverket över svenska besittningsmynt, SB[2] är årtalet 1671 mycket riktigt ej medtaget.

*

Vi kan i dag bara spekulera kring anledning bakom omgraveringen av årtalet. Sannolikt har man i senare tid önskat ”tillverka” ett unikt mynt för samlarmarknaden.

Med dessa rader och det bifogade detaljfotografiet torde det nu stå klart att Wismar Drittelthaler 1671 är myntet som aldrig präglades!

Frédéric Elfver

Noter

[1] *Kunzel, M.: Die Münzen der Hansestadt Wismar 1359 bis 1854. Münzgeschichte und Geprägekatalog. Stadtgeschichtliches Museum Wismar* 1998. Wismarer Studien zur Archäologie und Geschichte Band 6 und Staatliche Museen zu Berlin – Münzkabinett. Berliner Numismatische Forschungen. Neue Folge Band 7. Wismar & Berlin 1998.

[2] SB = Ahlström, B. et al.: Sveriges besittningsmynt. 2:a upplagan. Stockholm 1980.

MYNT- & FRIMÄRKSTILLBEHÖR
till lågpris

HF FRIMÄRKEN
Lurendalsvägen 7, 430 30 Frillesås
Tel. 0340-65 04 57

www.hffrimarken.com • info@hffrimarken.com

HB MYNT & MEDALJER
Sveavägen 96

Box 19 507
S-104 32 Stockholm 19
T-Rådmansgatan (uppgång Handelshögskolan)
☎ + fax 08-673 34 23

Svenska och utländska mynt, sedlar och ordnar, militaria och nålmärken, medaljer

Öppet: vard. 11-17, fred. 11-15, lörd. 11-14

Jubileumsmedalj från Lunds universitets historiska museum

1. Jubileumsmedalj i silver från Lunds universitets historiska museum. Diameter 36 mm.
Foto: Gabriel Hildebrand.

2. Förlagan till medaljens åtsida utgörs av ett mynt som präglades i Lund under Sven Estridsen (1047-1074).
Exemplar ur systematiska samlingen i Lund, inv.nr 10 686.
Foto: författaren.

I SAMBAND MED att Lunds universitets historiska museum (LUHM) invigde delar av sina nyrenoverade och mer ändamålsenliga lokaler år 2005, lät museet framställa en jubileumsmedalj i silver *(fig. 1)*. Medaljen togs fram för att stödja museets förnyelseprogram och salufördes till privatpersoner för 1.000 kronor och till företag för 10.000 kronor.

Åtsidans motiv är (i ett annat sammanhang) framtaget av professor emerita Brita Malmer efter förebild av ett mynt präglat i Lund för den danske kungen Sven Estridsen som regerade mellan 1047-1074 *(fig. 2)*. Åtsidans omskrift lyder:

+ SIGILLVM MVSEI HISTORICI VNIVERSITATIS LVNDENSIS.

På frånsidan återfinns texten: *Grundat 1805*. Ovanför texten är medaljens individuella nummer inpräglat. Diametern är 36 mm. Tillverkare är Sporrong AB.

På museets hemsida (www.luhm.lu.se) kan man läsa om dess historia och de framtidsplaner som successivt nu förverkligas. Beträffande museets myntkabinett som under 2009 (preliminärt) öppnar igen med nya utställningar står följande att läsa:

Historiska museets myntsamling är landets näst största, närmare 40 000 mynt, sedlar och medaljer ingår och samlingen växer varje år med de mynt som påträffas vid arkeologiska undersökningar i Skåne. De flesta av våra mynt belyser den skånska myntraditionen mellan år 989 och 1658. Under denna del av den skånska historien utgjorde Lund ett centrum i det danska riket och även i det danska ärkestiftet. Samlingen har dock aldrig kunnat visas för allmänheten av säkerhetsskäl.

Vi bygger därför ett toppmodernt myntkabinett i tredje våningens västgavel i anslutning till medeltidssamlingarna. Här skapar vi ett attraktivt och pedagogiskt myntkabinett där Skånelands mynt samt den internationella utblicken får sin logiska placering och rätta belysning. Museets numismatiker, Ulla von Wowern, har landets enda numismatikertjänst utanför Mälardalsregionen. Museet forskar, bestämmer och publicerar mynten.

I anslutning till evenemanget 2005 publicerades en historik över museets historia åren 1805-2005 författad av Berta Stjernquist: *The Historical Museum and Archaeological Research at Lund University 1805-2005.* Papers of the Historical Museum, University of Lund. No. 1. Lund 2005.

Frédéric Elfver

HÅKAN WESTERLUND
MYNTHANDEL

KÖPER • SÄLJER • BYTER
MYNT • SEDLAR • MEDALJER

Olympiska föremål

Vasagatan 42
111 20 STOCKHOLM
Tel. 08-411 08 07

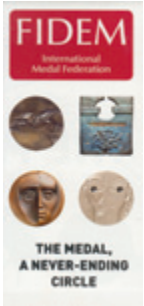

Stöd medaljkonsten, bli medlem i FIDEM

För mer information kontakta Sveriges delegater:
Marie-Astrid Voisin, e-mail: mav@myntkabinettet.se
Christian Wirsén, e-mail: christian.wirsen@glocalnet.net.

www.fidem-medals.org

LUNDS MYNTHANDEL
KÖPER och SÄLJER
BYTER och VÄRDERAR

MYNT och SEDLAR
TILLBEHÖR och LITTERATUR

GRATIS LAGERLISTA
(uppge samlarområde)

Klostergatan 5, 222 22 LUND
Tel. och fax 046-14 43 69
e-post: siv-gunnar@swipnet.se

Numismatik i reklamens tjänst

Undertecknad fick för ett antal år sedan en fråga från storsamlaren och förre provinsialläkaren Per Hellström[1] om en bunt osorterade papper med numismatisk anknytning kunde vara av intresse för mig. Om så inte skulle vara fallet, fortsatte Hellström med sin karaktäristiska och något kärva framtoning, har ni väl pappersinsamlingar i Växjö också.

Bland diverse inköpskvitton från 1950-, 1960- och början av 1970-talet, stencilerade auktionskataloger från Göteborgs Numismatiska Förening m.m. fann jag en mapp med reklambroschyrer för ett läkemedel. Titelsidan avbildar i färg tre växelmynt från Gustav VI Adolfs tid, 25 öre nickel samt 1 och 2 öre 1965. Ur texten citerar jag följande:

Det handlar om pengar.

Pengar är i vårt moderna samhälle ett värdefullt hjälpmedel i samband med byte av varor och tjänster. Varje dag handskas vi med pengar – mynt, sedlar, checkar.

Pengar har också under fler sekler och i olika kulturer varit ett betydelsefullt betalningsmedel. Endast pengarnas utseende har varierat mellan olika tidsperioder och geografiska platser. Hela tiden har penningen varit ett uttryck för materiell rikedom.

Trots att den materiella rikedomen värderas högt, har den andliga rikedomen dock alltid ansetts vara den viktigaste. Här har penningen som medel föga betydelse, en väl utvecklad hjärna desto mera.

Även den skarpaste hjärna avtrubbas dock med stigande ålder. Mycket pengar har satsats – och kommer att satsas – på forskning för att den åldrande människan så länge som möjligt skall kunna behålla sina andliga resurser.

Cerebrala åldersförändringar har ofta sin grund i minskad näringstillförsel till hjärnan, framförallt av glykos. COSALDIN är resultatet av ett målmedvetet forskningsarbete att finna ett preparat, som ökar glykostillförseln till hjärnvävnaden.

Vi hoppas att serien "Det handlar om pengar" skall vara till glädje för Er, och att COSALDIN skall komma till god användning för Era patienter.

GUSTAV VASA
FRIHETSKLIPPING

18 penningar utan år (1521–22) (orig. storl. 13×13 mm)

När de skidlöpande männen fått Gustav Eriksson att vända tillbaka, förändrade sig ganska mycket i den lokala världsbilden. När allt kom omkring skulle man ändå försöka bli av med danskarna. Men krig och uppror kräver pengar. På försvaren hade Gustav en hel del folk samlat i Hedemora, dem kunde man med goda skäl avkräva betalning. Det var då han började slå mynt i eget namn. Det var små fyrkantiga mynt, av en eftervärld kallade frihetsklippingar, den gången gällande 18 penningar. De såg inte mycket ut för världen – en man i vapenkläder på ena och på andra sidan ett par korslagda dalpilar, som därigenom gör sin betydelsefulla debut i den svenska myntbilden. På en typ återfinnes också riksföreståndarens namn. De var starvigt tillverkade, säkerligen i stor brådska. Särskilt originell var inte åtgärden. Redan 1518 hade Kristian II i Malmö börjat slå sådana mynt, starkt kopparhaltiga, med bilden av konungen själv på ena sidan och det danska riksvapnets tre lejon på andra sidan. Den danska rimkrönikas författare tyckte inte om mynten.

Jag lät och slå ett skändeligt mynt
Som aldrig var förr i Danmark begynt
Jag halledes Kung Klipping i samma stund
för jag fann först på det falska fund,

läter han konungen i ett ögonblick av ohistorisk öppenhjärtighet deklarera. Den svenska rimkrönikan upprepar orden. Gustav lär inte ha hört krönikan. Han befann sig i ett svårt läge och dåligt mynt kunde kanske hjälpa honom över den närmaste tiden, till en tidpunkt då finanserna tillåt honom att slå bättre. Den måhända tyske myntmästaren hr Lucas lät mynthammaren gå.

Myntningen pågick hela året. Vid jultiden 1521 var danskarna fördrivna både från Västerås och Söderköping och i bägge städerna anses myntningen ha fortsatt. Mer än fyra gånger över sitt verkliga värde skulle de gälla enligt gällande myntordning. Det gick väl hela påföljande år, men 1523 började protesterande och ovilliga röster höjas. Gustav Vasa hade nu börjat prägla bättre mynt på flera ställen i riket och fortsatte därmed i huvudstaden, då Stockholm på sommaren helt befriats. Men knektarna från Lybeck tyckte inte om det dåliga myntet och vägrade att ta emot det i sin sold. Legofolk har alltid knorrat över dåligt mynt och detta var inget undantag från regeln. Olof v. Dalin berättar, att konungen skulle ha förklarat att bönderna som de hade så många klippingar de kunde gjuta grytor därav, så att de sedan kunde säga att de hade dyrbarare grytor än konungen». Det var ett bistert skämt, men konungen fick anledning att i allvarlig form komma tillbaka till problemet. Klippingarna kom tillbaka i form av skattebetalningar och stor oköpan uppstod i landet.

Man kan här i ett ögonblick därför införe en uppgift från konungen, då han säger att en mängd klippingar kom in i landet och lägger över ansvaret för de ekonomiska svårigheterna på Kristian II. Modern forskning anser, att Gustav Vasa vid framställningen av klippingarna oftast har använt stämpar identiska med de danska och att han på ett förutseende sätt därigenom föregripit den kritik, som han nu några år senare mötte. Det är i myntbinorien en ej helt unik åtgärd.

1524 i januari nedsattes klippingarnas värde på riksdagen i Vadstena och endast ett par månader senare avlystes de helt på Östingsmarknaden i Uppsala. Dalin har även här en anekdot – han berättar att adelsmännen lät med hårda ord kasta sickar med mynten på gatorna i Uppsala men att »konungen ställde allt med lugn». På hösten 1524 klagade hälsingeborna över sin stora fattigdom och konungen lägger ånyo skulden på klippingarna. Kritiken för avlysningen av myntet bemöter konungen med »och måtte hänt att om klippingen längre gått hade, att vi alla nu till överflyts mycket fattigare varit än vi nu äro. Som de väl besinna kunna, som därpå något förstånd hava».

Det är i dag ett skällsynt och dyrbart litet mynt. Historikern E. Benzelius sammanfattade dess öde ganska väl: »Ja inom året hade han nästan hela Sverige fastän med litet manskap och litet penningar som kan ses av det ringa mynt som slogs i Hedemora och kallades dalklippingar.»

Artikel skriven av Ernst Nathorst-Böös och publicerad tillsammans med läkemedelsreklam någon gång efter 1965. Skannad av Allkopia i Växjö.

Broschyrmaterialet upplyser oss om att läkemedlet Cosaldin tillverkades av *Chemische Werke Albert* i Wiesbaden, dåvarande Västtyskland. Men i Patient-FASS från 1983 anges Hoechst som tillverkare. I samma skrift berättas att läkemedlet var tänkt att användas vid *"genomblödningsrubbningar"*. Vidare sägs att *"Cosaldin befrämjar blodcirkulationen genom sin kärlvidgande effekt. Därigenom ökar tillförseln av det för vävnaderna nödvändiga syret"*.

Slutligen kan nämnas att dragéernas verksamma substans var pentifyllin och nikotinsyra. Enligt kommunikationsenheten vid Läkemedelsverket i Uppsala registrerades Cosaldin som läkemedel i Sverige den 31 december 1963 och det avregistrerades den 1 juli 1985.[2]

Det är således mellan dessa år som den svenske representanten Imeco Farmaceutiskt-Kemiskt AB i Södertälje lanserar den ur numismatisk synvinkel spännande reklamkampanjen. De på försättsbladet avbildade mynten säger oss emellertid att kampanjen kan ha startat tidigast 1965.

Reklammaterialet i fyrfärgstryck på tjockare papper består av en serie broschyrer, alla med fyra sidor i A4-format.[3] I dessa återfinns, vad gäller läkemedlet, exakt samma reklam och information.

När det gäller det numismatiska innehållet finns i författarens ägo åtta broschyrer, alla med varierande ämnen! Hela sidan tre uppläts för numismatiska artiklar och den i våra kretsar välkände numismatikern, skribenten m.m. Ernst Nathorst-Böös[4].

För att göra det hela mer vederhäftigt, får man förmoda, återfinns Nathorst-Böös namnteckning under varje artikel. Här intill avbildas i faksimil artikeln om *"Gustav Vasas frihetsklipping"*.

Bland övriga ämnen som tas upp i artiklarna märks många som är speciella för Sverige och kännetecknar svensk modern numismatisk historia, såsom Gustav II Adolfs kopparklippingar, plåtmynten, femkopekerna präglade i Avesta m.fl.

Guldmynt har alltid intresserat såväl samlare som den breda allmänheten och, får man anta, läkarkåren. På ett så säkert kort satsade naturligtvis också denna reklamkampanj. I artikeln *"Svenska guldmynt"* avbildas inte mindre än sex stycken av denna metall, varav tre svenska rariteter. Eriks och Sveriges första guldmynt, s.k. ungersk gyllen 1568, en av Karl X Gustavs mycket rara dukater samt Fredriks intressanta första ostindiska dukat daterad 1738 gör sig bra mot den kungsblå bakgrunden.

Samme Nathorst-Böös som här medverkade i läkemedelsreklamen hade likt författaren till dessa rader infallsvinkeln *"numismatik i reklamens tjänst"* när han några år senare skrev de läsvärda artiklarna *"Riksens Stollar – sedlar i skämtets och reklamens tjänst"*.[5]

Jan-Olof Björk

Noter

[1] Se: Björk J-O.: Per E. L. Hellström 1905-1995, *SNT* 1995:6, s. 161 ff.

[2] E-post från leg. apotekare Pia Bylund, Läkemedelsverket, den 30 maj 2008.

[3] Broschyrmaterialet är tryckt i Danmark av J. Chr. Sörensen & Co A/S. U. år.

[4] Se: Lagerqvist L. O. och Wiséhn I.: Ernst Nathorst-Böös, 3 juli 1918–10 oktober 1988, *SNT* 1988:8, s. 208.

[5] Artiklarna (del I–V) bär samma rubrik och är publicerade i B. Ahlström Myntandels lagerlistor 40, 41, 42, 43 och 45, 1972-73.

Jonas Rundberg & Kjell Holmberg: Svenska vikingatida och medeltida mynt präglade på fastlandet. Acta Universitatis Upsaliensis. Studia Numismatica Upsaliensia. 3. 2008. ISBN 978-91-554-7242-9. 131 s. Illustrerad.

Nr 3 i serien *Studia Numismatica Upsaliensia*. Ytterligare tre volymer är tryckta och tre väntas utkomma under detta år.

Uppsala universitets tredje volym i serien Studia Numismatica Upsaliensia presenterar dess myntkabinetts systematiska samling av svenska vikingatida och medeltida mynt som slagits på fastlandet. Utgivare är Harald Nilsson, universitetets förre mynt- och medaljvårdare.

Tidigare har *Anglo-Saxon and later British Coins* skriven av Elsa Lindberger givits ut (2006) samt *Deutsche Münzen der Wikingerzeit sowie des hohen und späten Mittelalters* av Peter Berghaus och Hendrik Mäkeler (också 2006) utkommit i samma serie. Nummer 5 i serien har också utgivits under året: *"... achieved nothing worthy of memory". Coinage and authority in the Roman empire c. AD 260-295,* vars författare är Ragnar Hedlund. Ytterligare titlar väntar inom kort.

Volymerna är vackert bundna i rött linne med titlar i silver- eller guldfärg. Innehållet utgörs av det material som nämns i respektive titel. De gotländska mynten kommer att publiceras i annat sammanhang, så även fyndmynten. Allt ur universitetets egen mynt- och medaljsamling.

Inledningsvis presenteras i föreliggande volym myntutgivarna – från Olof Skötkonung till Sten Sture d.y. – vad beträffar de här aktuella mynten. Denna presentation har författats av Kjell Holmberg. Därefter följer myntkatalogen. Det är Jonas Rundberg som har utfört myntbestämningarna och fotograferat mynten. Dessa visas alla i skala 1:1,5, vilket naturligtvis gör framställningarna och i synnerhet motivens små detaljer tydligare för läsaren. Men diametermåttet borde enligt min mening ha angivits.

Myntbestämningarna är tydligt framställda. En enhetlig mall har använts för att ange regent, regeringstid, valör, myntort och motivbeskrivning, vikt, litteraturreferens samt UUM:s inventarienummer.

Rundberg har i andra sammanhang bedrivit utomordentligt viktig forskning kring örtugsmyntningen – *Den svenska örtugsmyntningen under Kristoffer av Bayern till Sten Sture den äldre, ca 1440 till 1470-talets slut. En stampstudie.* (2005) m.fl. perioder under arbete. Kunskapen har han utnyttjat i sitt arbete med Uppsalakatalogen. Men han nämner i denna enbart myntherrarnas regeringstid, inga närmare myntdateringar har angivits. Den intresserade läsaren kan sedan gå vidare till referenserna och litteraturlistan. Personligen hade jag velat se dessa redan i beskrivningen.

Det är förtjänstfullt att en samling som denna (bland de största numismatiska samlingarna i Sverige) publiceras och Uppsala universitets myntkabinett och seriens redaktör Harald Nilsson ska ha all heder för att ha tagit initiativet till serien.

Se vidare på hemsidan:
www.myntkabinettet.uu.se

MGL

VÄLKOMNA TILL

Kungl. Myntkabinettets museibutik

Slottsbacken 6
Gamla Stan
Stockholm
Tel.: 08-5195 53 04
konferens.butik@myntkabinettet.se

Personalia

Stig Rosenlund 1919–2008

En av våra äldsta medlemmar i Svenska Numismatiska Föreningen avled på försommaren, förre överingenjören Stig Rosenlund. Han gick med i vår förening i oktober 1935 men behövde inte betala någon avgift förrän 1936, varför det året står angivet i vår medlemsförteckning.

Det var ett starkt historieintresse som drev tonåringen att bli myntsamlare och Stig blev med tiden en flitig gäst på våra auktioner. Den som skriver dessa rader mötte honom där på den tiden då Georg de Laval var auktionsförrättare och Gösta Wiksell höll i klubban. Han samlade allt, inte minst Tyskland, dock inte rariteter till höga priser. Årtalssamlande av svenska mynt från de sista 150 åren roade honom inte heller.

Han hade ett brett och djupt kunnande, säger hans son Sten, som också är samlare och så sent som på årsmötet i Karlshamn i år ropade in en pollett år sin far. Stig skötte också om katalogiseringen av sonens mynt, sedan denne återupptagit samlandet.

Stig var född i Örsjö i Skåne och tog realexamen år 1936 i Skurup. Sina senare examina tog han mest genom kvällsstudier och fick ut sin ingenjörsexamen 1945. Innan dess hade han haft fast anställning vid Signalregementet i Stockholm, deltagit i finska vinterkriget 1939–1940, bl.a. vid fronten vid Salla och som radiogruppchef. I fortsättningskriget var han översergeant vid 2:a jägarkompaniet på Hangöfronten. Han fick Finlands frihetsmedalj 1940 och 1941.

Sitt svenska yrkesliv fortsatte Stig vid Svenska Radio AB som montör åren 1943–1944 och hamnade efter examen på Telegrafstyrelsen. Från 1968 till sin pensionering 1984 var han chef för radio- och tv-verksamheten inom företaget. Han blev sakkunnig i riksdagsutredningar om dessa frågor, deltog i arbetet med Nordsat

Stig Rosenlund fotad för fem år sedan av sonen Sten.

och ingick i SR:s och Televerkets samarbetsgrupp. Om detta hade jag förstås ingen aning när vi sågs på 1950–1960-talen.

Hobbies hade Stig, han var aktiv inom idrotten, som nämnts historieintresserad och på senare år flitig släktforskare, som många av oss pensionärer. Han bosatte sig i Brösarp och där hamnade också sonen i villan mittemot.

Stig sörjes närmast av sin hustru Margareta samt barnen Sten och Boel med familjer.

LLt

Köpes
Kopparplåtmynt, klippingar
Tel.: 073-0731130

Föreningar

STOCKHOLMS MYNTKLUBB

Nybohovsgränd 17 – Liljeholmens T-stn

Vi köper och säljer mynt och sedlar medlemmar emellan

AUKTIONER – FÖREDRAG
LOTTERIER – KAFFESERVERING

Tredje tisdagen i månaden
kl. 18.30-21.30

Ordf.: Åke Josefsson, 08-530 380 74
Sekr.: Hans Sand, 08-749 27 39
E-post: hans.sand@telia.com

Pressklipp

Världens bästa sedlar

Fler länder trycker sina sedlar på polymer (plastmaterial), som inte (med framgång) kunnat förfalskas. Även om de är dyrare i framställning, är det en bra affär för ländernas centralbanker. Sedlarna håller längre och man slipper arbete med förfalskningar.

Australien, Nya Zeeland, Rumänien och Brunei har sina sedlar i polymer. Ytterligare åtta länder har en del av sedelgarderoben i polymer. Det är Brasilien, Vietnam, Bangladesh, Mexico, Nordirland, Salomonöarna, Samoa, Papua Nya Guinea och Thailand.

Ur Forex Bank Magazine 2008:18.

Zimbabwe återigen

Bara två månader efter att Zimbabwes centralbank strukit tio nollor i den lokala valutan introducerades i går åter igen sedlar med högre valörer.

Zimbabwes centralbank introducerade då 10.000- och 20.000-dollarsedlar för att lätta på kontantbristen i landet. När de tio nollorna ströks krävdes miljarder för att köpa en bit bröd.

Med de nya sedlarna hoppas man att hänga med i den galopperande hyperinflationen, som för närvarande ligger på drygt 11 miljoner procent.

Bankerna har börjat ransonera pengarna som en följd av kontantbristen.

TT-AFP, Göteborgs-Posten, 30 september 2008

SELINS MYNTHANDEL AB
Mynt Sedlar Medaljer
Ordnar Nålmärken

Öppettider
Vardagar 10.00 – 18.00
Lördagar 10.00 – 14.00
Regeringsgatan 6
111 53 Stockholm
Tel. 08-411 50 81
Fax. 08-411 52 23

KÖPES!

Wismar: 3 Pfennig 1621-1835
Pommern: 1/6 Taler 1689-1761
Rostock: 3 Pfennig 1621-1761
Hessen-Kassel och
Hessen Schmalkalden
1730-1751 alla valörer.

Provmynt:
1/6 Rdr 1829 i koppar
1 Skilling 1826 i tenn
1 Skilling 1833

Kopparmynt:
2 öre sm 1759 V på R
2 öre sm 1765 F på G
1 skilling 1802-1805
präglad på 2 öre sm 1755
(bytesförslag beaktas)

Sten-Olof Andersson
Smålandsvägen 20
611 56 Nyköping
Tele: 0155- 26 96 16 (18.00-23.00)
E-post: skilling.s-oa@telia.com

NUMISMATIK ÄR SPÄNNANDE!

Svenska Numismatiska Föreningen stiftades 1873 och är Nordens äldsta och största numismatiska förening med nära 1000 medlemmar. Föreningen anordnar föredrag, resor och auktioner.

Föreningen ger ut Svensk Numismatisk Tidskrift i samarbete med Kungl. Myntkabinettet, dessutom Numismatiska Meddelanden, Numismatiska Småskrifter och Monografier. SNF låter också prägla minnesmedaljer.

Årsavgiften är 250 kr, juniorer (under 20 år) 125 kr. Som medlem får du Svensk Numismatisk Tidskrift automatiskt. Du kan också enbart prenumerera på tidningen. Det kostar endast 200 kr för åtta nummer per år.

SVENSKA NUMISMATISKA FÖRENINGEN
Banérgatan 17 nb
115 22 Stockholm
Tel. 08-667 55 98
www.numismatik.se
Telefon- och besökstid 10.30-13.00 onsdag och torsdag

AURUM AUKTIONER AB
stockholm

Myntauktion 5
28 feb. - 1 mars 2009

Inlämning pågår!

Vänd Er med förtroende till Sveriges enda auktionist specialiserad på mynt

Tel. 08-660 20 70, vard. 9-13, info@aurumauktioner.se
www.aurumauktioner.se

Myntauktion

årligen i maj och december.

Ett mynt från våra tidigare auktioner

Välkommen som köpare eller inlämnare på våra auktioner.

Frimärkshuset
Skandinavisk Filateli AB
Humlegårdsgatan 13 Telefon 08-661 74 50
114 46 STOCKHOLM Telefax 08-662 82 46
E-post: auctionbids@frimarkshuset.se
www.frimarkshuset.se

SVERIGES MYNTHANDLARES FÖRENING

är en sedan 1973 etablerad sammanslutning av för närvarande 18 mynthandlare i flera olika städer i landet. Föreningen är ensam i sitt slag i Sverige.

Genom samarbete med de övriga medlemmarna vill varje mynthandlare förbättra och utöka sina tjänster.

Antikboden
Kyrkogatan 2, 222 22 LUND
Tel. 046-12 99 00

Hamrin & Svahn Mynt AB
Sjöberg 1, 147 91 GRÖDINGE
Tel. 08-732 66 86, 070-212 64 55

Karlskrona Mynthandel
Hantverkaregatan 11, 371 35 KARLSKRONA
Tel. 0455-813 73

Rune Larssons Mynthandel
Stora Brogatan 14, Box 98, 503 06 BORÅS
Tel. 033-41 03 15

Lunds Mynthandel
Klostergatan 5, 222 22 LUND
Tel./Fax 046-14 43 69

AB Malmö Mynthandel
& Vykortsantikvariat
Sven Gunnar Sandberg
Kalendegatan 9, 211 35 MALMÖ
Tel. 040-611 65 44

J. Melin Mynt
Koltrastvägen 23, 370 24 NÄTTRABY
Tel. 0455-155 99

HB Myntinvest Corona
Östra Storgatan 20, 611 34 NYKÖPING
Tel./Fax 0155-28 63 25

Mynt & Medaljer HB
Sveavägen 96
Box 19 507, 104 32 STOCKHOLM
Tel./Fax 08-673 34 23

Ulf Nordlinds Mynthandel AB
Karlavägen 46
Box 5132, 102 43 STOCKHOLM
Tel. 08-662 62 61
Fax 08-661 62 13

Norrtälje Mynthandel
Nils Ferlins gränd 1
Box 4, 761 21 NORRTÄLJE
Tel. 0176-168 26
Fax 0176-168 56

Pecunia MM HB
Farinvägen 8, 245 33 STAFFANSTORP
Tel./Fax 046-25 21 19

J. Pedersen Mynthandel
Norra Strandgatan 30
Box 1320, 251 13 HELSINGBORG
Tel./Fax 042-12 25 28

Selins Mynthandel AB
Regeringsgatan 6
Box 16 390, 103 27 STOCKHOLM
Tel. 08-411 50 81
Fax 08-411 52 23

Strandbergs Mynthandel
Arsenalsgatan 6
Box 7377, 103 91 STOCKHOLM
Tel. 08-611 01 10, 611 58 20
Fax 08-611 32 95

Tamco Numismatics
Box 6235, 102 35 STOCKHOLM
Tel. 070-631 58 09

Ticalen Mynthandel
Stureplatsen 3, 411 39 GÖTEBORG
Tel./Fax 031-20 81 11

Håkan Westerlund Mynthandel
Vasagatan 42
Box 490, 101 29 STOCKHOLM
Tel. 08-411 08 07
Fax 08-21 21 96

SVERIGES MYNTHANDLARES FÖRENING
Sjöberg 1 • 147 91 Grödinge • Tel. 08-732 66 86 • 070-212 64 55
Besök vår hemsida: www.mynt.nu/smf/

MYNTMÄSSA

lördag 22 november

KUNGL. MYNTKABINETTET • SLOTTSBACKEN 6 STOCKHOLM

13.00-13.45 Nanouschka Myrberg presenterar sin doktorsavhandling:
Ett eget värde. Den gotländska myntningen ca 1140-1220

10.00-15.00 Åtta mynthandlare:
Hamrin & Svahn Mynthandel, HB Mynt & Medaljer, J. Pedersen Mynthandel, Pecunia HB, Strandbergs Mynthandel, Tamco Numismatics, Ticalen Mynthandel
Gästutställare: H. Johanssons Mynthandel, Norberg

Entré 30 kr. specialpris på fatöl med smörgås utlovas av MYNTKROGEN!

Arrangörer: Sveriges Mynthandlares Förening / Svenska Numismatiska Föreningen

AUKTION

i Stockholm och Göteborg
13 december 2008

Knut Eriksson
Sigtuna Penning

1/3 Riksdaler 1800

1 Dukat 1849

10 Öre Provmynt
(1853-1854?)

Bättre mynt mottages regelbundet till våra auktioner.
Vi har mycket goda möjligheter att finna köpare till dina objekt eftersom ca 20.000 kunder ser varje auktion via vår hemsida och våra kataloger.

MYNTKOMPANIET

Myntkompaniet
Svartensgatan 6
116 20 Stockholm

Tfn: 08 - 678 32 17
Fax: 08 - 643 22 38
E-post: mail@philea.se

www.myntkompaniet.se

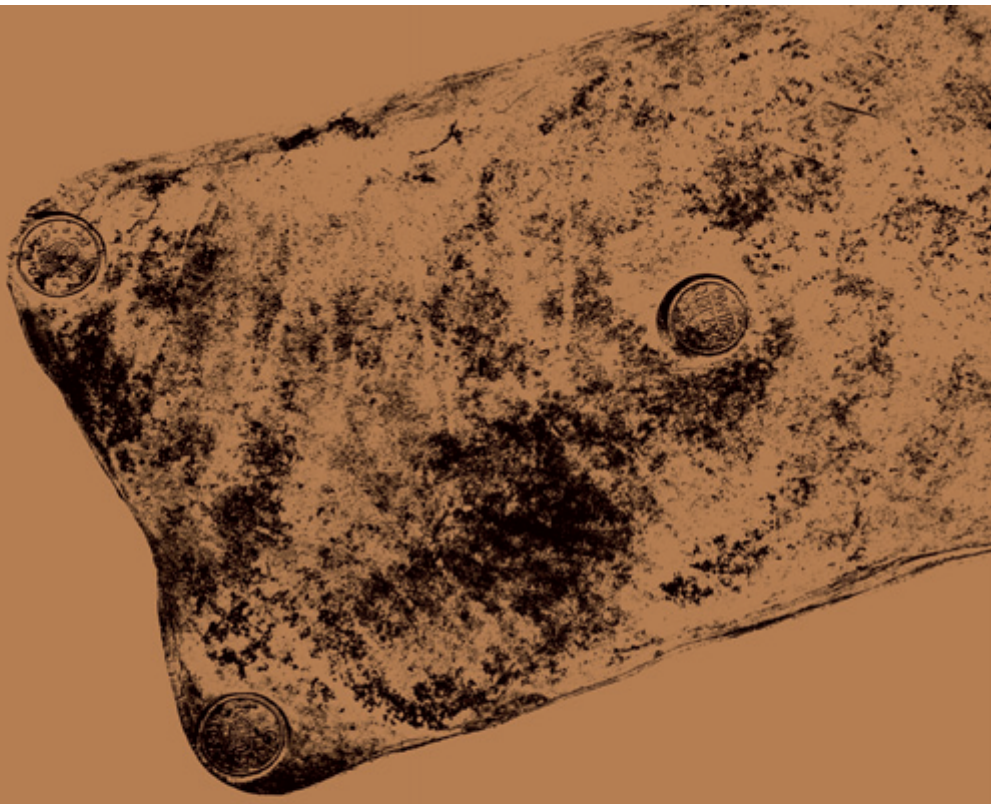

VÄRLDENS STÖRSTA MYNT

TUNGA KOPPARPLÅTAR &
FJÄDERLÄTTA SEDLAR

KUNGL. MYNTKABINETTET

Öppet alla dagar 10 – 16. Slottsbacken 6, 08-519 553 04
www.myntkabinettet.se Fri entre måndagar.

KUNGLIGA MYNTKABINETTET